

Osmanlı Süreli Yayınlarının Şehir Tarihi Çalışmalarında Kullanılabilirliği: Servet-i Fünûn Dergisi Bağlamında Bir Değerlendirme

Sinan Sümbül¹

Özet

Bu çalışmada, Osmanlı Türkçesi ile yayımlanan süreli yayınların şehir tarihi çalışmalarında kaynak olarak kullanılabilirliği değerlendirilmiştir. Çalışmanın amacı, içeriği itibarıyla şehir tarihiyle ilgili bilgiler barındıran süreli yayınların şehir tarihi çalışmalarında başvuru kaynağı olarak kullanılmasına katkı sağlamaktır. Çalışmanın hipotezi, “Osmanlı süreli yayınlarının, şehir tarihi çalışmalarında başvuru kaynağı olarak kullanılması bu alanda yeni bilgilerin ortaya çıkarılmasına katkı sağlayacaktır” şeklinde belirlenmiştir. Bu çalışmada tarihsel yöntem ve tarihi kaynak analizi tekniği kullanılmıştır. Servet-i Fünûn dergisinden seçilen örnek makaleler üzerinden yürütülen çalışma sonucunda, Osmanlı dönemi süreli yayınlarının şehir tarihi çalışmalarında başvuru kaynağı olarak kullanılmasının önemli olduğu ve bu konuda yeni bir yaklaşım geliştirilmesinin gerekliliği ortaya çıkarılmıştır.

Giriş

Osmanlı döneminde yayımlanan süreli yayınların şehir tarihi çalışmalarında kaynak olarak kullanılabilirliğinin ele alındığı bu çalışmanın kapsamını ve sınırlarını belirleyebilmek için öncelikle süreli yayın kavramını açıklamak gerekmektedir. Türk Dil Kurumu tarafından süreli yayınlar için yapılan tanıma göre; bu tür yayınları, belirli aralıklarla yayımlanan dergi vb. yayınlar ile mevkute ve periyodikler (TDK, 2022) oluşturmaktadır. Süreli yayınlar kütüphanelerin dermelerinde ve kütüphanecilik bilim dalının odağında yer aldıkları için, bu alanda hazırlanmış mesleki terminoloji sözlüklerinde “süreli yayın” kavramı için getirilmiş açıklamaların temel alınması daha sağlıklı olacaktır. Kütüphanecilik alanındaki önemli sözlük çalışmalarından biri olan

1 Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü.
E-posta: sinan.sumbul@istanbul.edu.tr. ORCID: 0000-0002-7107-8927

Dört Dilde Kütüphanecilik Terimleri Sözlüğünde süreli yayınların, devam eden ve tamamlanmamış eserler (Şenalp, 1959, 28-29) olduğu ifade edilmektedir. Meral Alpay'ın *Kütüphanecilik Terimleri* isimli çalışmasında süreli yayınlar, “sürekli olarak yayınlanacağı öngörülen, sayı ve zaman bakımından ne kadar süreceği belli olmayan, belirli, belirsiz sürelerle yayımlanan dergi, yıllık, almanak, tutanak, rapor, takvim vb. yayınların genel adı” (Alpay, 1973, s. 70) şeklinde tanımlanmaktadır. Berin U. Yurdadoğ'un hazırladığı *Kitaplık Bilim Terimleri Sözlüğü*'nde ise süreli yayınlar, “belirli aralıklarla çıkan, tamamlanma sorunu bulunmayan ve her sayısı birden çok yazarın yazılarından oluşan bir yayının türü” (Yurdadoğ, 1974, s. 61) olarak tanımlanmaktadır. Jale Baysal, *Kütüphanecilik Alanında Yeni Kavramlar Araçlar Yöntemler* adlı eserinde süreli yayınların “düzenli ya da düzensiz aralıklarla, ortak bir ad altında, kesintisiz olarak tek bir konuyu vermeyen, sürekli olarak çıkan, kural olarak tamamlanma amacı gütmeyen planlanan, genellikle aynı dış biçimi koruyarak sürüp giden yayınlar” (Baysal, 1987, s. 73) olduğunu ifade etmektedir. İncelediği pek çok yerli ve yabancı kaynaktan hareketle süreli yayınların ortak bir tanımını yapan Çolaklar'a göre süreli yayınlar; “basılı ya da basılı olmayan formda, ortak bir ad altında, belli bir konu/konularda yılda en az iki sayı, genellikle düzenli olarak çıkan, her sayısı numaralı ve tarihli olan, ayrıca her sayısında değişik yazarların yazılarını içeren, önceden abone olunan, ne zaman sona ereceği belli olmayan ve devam edeceği varsayılan yayınlardır” (Çolaklar, 2008, s. 22). Yukarıdaki tanımlardan hareketle Osmanlı dönemindeki gazete, dergi, salname ve nevsalleri süreli yayın olarak tanımlamamız mümkündür.

Dünyada bilinen en eski dergi 1663-1668 yılları arasında Almanya'da yayımlanan ve bir felsefe dergisi olan *Erbauliche Monats-Unterredungen*'dir. Dünyadaki ilk bilimsel dergi ise 1665 yılında *Jornal de Scavant* adıyla Fransa'da yayımlanmıştır. Yine 1665 yılında İngiltere'de yayın hayatına başlayan ve bir tıp dergisi olan *Philosophical Transactio*, 1668'de Roma'da çıkarılmaya başlanan *Giornale de Letterati* adlı dergi, 1682 yılında Leipzig'de Latince olarak basılan, matematik ve fen bilimleri alanında yayın yapan *Acta Eruditorum* dergisi süreli yayınların öncüleridir (Keskin, Sümbül ve Güler, 2023, s. 959). Bu ilk süreli yayınları ilerleyen yıllarda farklı bilim dalları ile ilgili olanlar izlemiş ve süreli yayınlar toplumsal hayatta önemli bir yer edinmiştir.

Osmanlı Devleti'nde ilk süreli yayın 1794/1795 yılında Fransa Büyükelçiliği tarafından yayımlanmıştır. *Bulletin de Nouvelles* adıyla iki haftada bir yayımlanan bu yayının çıkarılma amacı, İstanbul'da yaşayan Fransızlara kendi ülkeleriyle ilgili haberler vermek ve aynı zamanda Osmanlı toplumunu da Fransa'daki gelişmelerden haberdar etmektir. Bu gazeteyi 1796 yılında İstanbul'da yayımlanan *Gazette Française de Constantinople*

ile 1824 yılında İzmir’de Fransızca olarak yayımlanan “Le Smyrneen” ile “Courrier de Smyrneen” isimli gazeteler izlemiştir (Duman, 2000, ss. 8-9).

Osmanlı Devleti’ndeki ilk Türkçe süreli yayınlar 19. yüzyılda ortaya çıkmıştır. 1828 yılında yayın hayatına başlayan Vekâyi-i Mısıryye adlı gazete, Osmanlı Devleti’nde yayımlanan ilk Arapça-Türkçe gazetedir. Vekâyi-i Mısıryye, o dönemde Osmanlı toprağı olan Mısır’da yayın hayatına başlamıştır. 1831 yılında İstanbul’da yayımlanan Takvim-i Vekâyi, Osmanlı Devleti’nin ilk resmi gazetesidir (Duman, 1986, s. x). 1840 yılında yayımlanan “Ceride-i Havâdis, günümüz gazete anlayışında yayımlanan ve resmi olmayan ilk gazete olmuştur. Osmanlı Devleti’nde 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren günlük gazetelerin yanı sıra haftalık, 15 günlük ya da aylık periyodlar halinde dergiler yayımlanmaya başlamıştır (Milli Kütüphane, 2023).

Süreli yayınlar, yayımlandıkları dönemin kültürel ve sosyal yapısı ile ekonomik ve politik atmosferi hakkında önemli bilgiler verirler. Gazete ve dergilerin dışında yıllık olarak yayımlanan salname ve nevsaller de Osmanlı Devleti’nde eğitim, askerlik, hukuk, ekonomi gibi pek çok alanla ilgili önemli bilgiler içermektedir. Kültürel hayatımızın önemli bir parçası olan süreli yayınlar, farklı konularda dikkat çekici önemli bilgiler ihtiva etmektedir (Keskin, 2009, s. 143). Geçmiş yıllara ait süreli yayınların incelenmesi, geçmişte kalan bilgilerin ortaya çıkarılarak yorumlanabilmesini mümkün kıldığı gibi bugüne yansayan uygulamaların da sağlıklı bir şekilde yorumlanabilmesine fırsat vermektedir (ztrk, 2000, s. 130). Ayrıca süreli yayınların belgelendirme, farkındalık, değerlendirme gibi işlevleri vardır (Kertiou, 2023, s. 22). Bu sebeple Osmanlı süreli yayınlarının şehir tarihi çalışmalarında kaynak olarak kullanılabilirliğini değerlendiren bir çalışma yapılmıştır.

1. Literatür Değerlendirmesi

Osmanlı süreli yayınlarının bilimsel çalışmalarda kaynak olarak kullanılabilirliğini ele alan önemli çalışmalar yapılmıştır. Bu alışmalar içinde dikkat çeken bazı başlıca yayınlar, Bayrak (1997), Pehlivanlı (2005), ztrk (2010), Yetiş (2018), Polat (2020), Aykara (2022) tarafından yapılmıştır. Bayrak’ın bir yüksek lisans tezi olarak gerçekleştirdiği alışma, “Süreli Yayınların Bilimsel Araştırmalar İçin nemi” başlığını taşımaktadır. Bayrak (1997), çalışmasında bilimsel dergilere odaklanmış ve bilimsel çalışmalarla dergiler arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Pehlivanlı (2005), yaptığı çalışmada askeri tarih araştırmalarında gazete ve dergilerin önemi üzerinde durmuştur. Öztürk (2010), doğrudan İstanbul şehri ile ilgili yayımlanan süreli yayınları ele aldığı çalışmasında, bu tür yayınların İstanbul şehir

tarihi çalışmaları için önemini ortaya koymuştur. Yetiş (2018), çalışmasında edebiyat tarihi çalışmalarının vazgeçilmez unsurlarının başta edebî eserin kendisi olmak üzere yazarın biyografisi, sosyal ve siyasî şartları, hatıraları ile süreli yayınlar olduğunu ifade etmiş ve bunlardan yararlanmadan edebiyat tarihi yazabilmenin mümkün olamayacağını belirtmiştir. Polat (2020), çalışmasında süreli yayınların yaşam tarzı oluşturmadaki rolünü Ankara şehri özelinde ele almıştır. Aykara (2022) ise Osmanlı süreli yayınlarında Batılı bilim insanlarının biyografilerini ve bilim insanı imgesini bilim tarihi açısından değerlendirerek süreli yayınların bu alandaki önemi üzerinde durmuştur.

Bu yayınların dışında son dönemde süreli yayınlar üzerinden yürütülen içerik analizi çalışmaları da dikkat çekmektedir. Ağırlıklı olarak 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gerçekleştirilen içerik analizi çalışmaları farklı alanlarda kullanılmaktadır. Özellikle süreli yayınlarla ilgili içerik analizi çalışmalarından farklı disiplinleri ilgilendiren önemli bilgiler elde edilmektedir (Güler ve Keskin, 2020, ss. 7-10). Bu çalışmaların şehir tarihi çalışmalarına da önemli katkılar sunacağını söylemek mümkündür.

2. Araştırmanın Amacı ve Soruları

Bu çalışmanın amacı, Servet-i Fünûn Dergisinden hareketle Osmanlı Türkçesi ile yayımlanan süreli yayınlarda yer alan şehirlerle ilgili örnek makaleleri inceleyerek bu yayınların şehir tarihi çalışmaları için bilgilendirici niteliklerinin ortaya konulmasıdır. Söz konusu makalelerin bilgilendirici niteliklerini ortaya çıkarmak için dergide yayımlanan makaleler konusal bakımdan analiz edilmiş ve şehirlerle ilgili önemli konularda bilgi içerip/içermediklerine bakılarak çıkarım yapılmıştır. Çalışmanın diğer bir amacı, Osmanlı Türkçesi ile kaleme alınan süreli yayınların farklı bilim disiplinleri için önemine dikkat çekmektir.

Çalışma, şehir tarihiyle ilgili makaleleri odağına alarak bu yayınların bilimsel çalışmalar için bilgilendirici niteliklerini ortaya koymaktadır. Bu çalışmada ele alınan makalelerde; şehirler hangi açılardan ele alınmıştır?”, “farklı ülkelerde şehirleşme ile ilgili gelişmeler makalelere yansımış mıdır?”, “şehirlerde yaşanan siyasi ve toplumsal olaylar hakkında bilgi verilmiş midir?” sorularının cevapları aranmıştır.

3. Araştırmanın Yöntemi

Osmanlı Devleti’ndeki süreli yayınlarda şehir tarihi ile ilgili makaleleri inceleyen bu çalışmada, tarihsel yöntem kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan veriler, belgesel tarama tekniği ile toplanmış; ulaşılan belgeler doküman analizi tekniği ile incelenmiştir.

Çalışma, süreli yayınların bilgi kaynağı olarak kullanılmasını şehir tarihi çalışmaları üzerinden ele almaktadır. Çalışmanın zgn yanını, Osmanlı süreli yayınları arasında yer alan Servet-i Fünûn dergisi özelinde ve genel anlamda Osmanlı dönemi şehir tarihi çalışmaları ile ilgili makaleleri değerlendiren ilk yayın olması oluşturmaktadır.

Çalışmada, Osmanlı süreli yayınları içinde en uzun soluklu olan ve edebiyat dünyasında kendi adıyla anılan bir ekol oluşturan Servet-i Fünûn dergisinde yer alan makale örnekleri incelenmiştir. Osmanlı Türkçesi ile yayımlanan söz konusu makalelerin tamamının Latin harflerine çevrilmesi bu makalenin boyutunu aşacağından makalelerin sadece tematik analiz bilgilerine yer verilmiştir.

4. şehir Tarihi alışmaları

şehirlerin tarihi ile ilgili yayınlar eski dönemlere tarihlendirilse de şehir tarihi çalışmaları, sanayileşme ile ortaya çıkan şehir yapısına bağlı olarak gelişen yeni bir alan olarak tanımlanabilir. Modern dünyada şehirleşme olgusu gün geçtikçe hız kazanmış ve kırdan kente g arttıkça şehir hayatında yeni sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu durum ülkemiz için de geçerlidir. arpık kentleşme olarak ifade edilen plansız yapılaşma ve iskn politikaları beraberinde büyük sorunlar getirmiştir. Gerek güncel anlamda yaşanan şehirleşme olgusunun beraberinde getirdiği sorunlara çözüm arayışı gerek tarihi şehirlerin geçmişlerinden gelen kadim kültürel atmosferlerini koruma ve gelecek kuşaklara aktarma çabaları, son dönemde üzerinde durulan önemli konular arasındadır. Bu sebeplerle şehir tarihi üzerine yapılan çalışmaların sayısı artmaktadır (Uğur, 2005, s. 20). Bu alandaki çalışmaları ele alan ve şehir tarihi çalışmalarının gelişim safhalarını konu edinen önemli bir eser Shane Ewen (2016) tarafından kaleme alınmıştır. şehirleşmenin yol açtığı sorunlara çözüm arayışı ile tarihi şehirlerin kadim kültürel atmosferlerini koruma ve gelecek kuşaklara aktarma çabalarının yanı sıra şehir tarihi çalışmalarında romantik bir yaklaşımın etkisinin olduğu da söylenbilir. Dolayısıyla Romantizm ağı'nın etkileriyle geçmişe yönelen bireysel, toplumsal hatta bilimsel ilgi arşiv belgelerine yönelik beklentileri de şekillendirmiştir (Menne-Haritz, 1994, s. 401; aktaran Keskin, 2007, s. 85). şehirleşmenin beraberinde getirdiği g olgusunun, insanların doğup büyüdüğü ya da atalarının yaşadığı topraklara duyduğu özlemi artırarak şehir tarihi çalışmalarını teşvik edici bir rol oynadığını söylemek yanlış olmasa gerek. Nitekim son yıllarda araştırmacıların hizmetine açılan Osmanlı nüfus defterleri üzerindeki çalışmaların aynı zamanda bu romantik yaklaşımın bir sonucu olarak popülerlik kazandığı iddia edilebilir. şehir tarihi üzerine yapılan çalışmalarda daha çok arşiv kaynaklarından yararlanıldığı, tahrir

defterleri, şer'iyeye sicilleri, temettuat ve sâlnâme kayıtlarına başvurulduğu görülmektedir (Uğur, 2005, s. 20).

Son yıllarda şehir tarihi çalışmalarına olumlu etki edecek ve bu tür yayınların sayısını arttıracak çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Özellikle merkezi idare tarafından şehir tarihi çalışmalarına kaynaklık edecek edebiyat müze kütüphaneleri ile yerel yönetimler tarafından şehir tarihi çalışmalarına kaynaklık edecek kent ihtisas kütüphaneleri, kent arşivleri gibi bilgi merkezlerinin oluşturulması bu alandaki çalışmalara önemli katkılar sunacaktır. Makalede ele alınan süreli yayınlarla ilgili olması açısından bu bilgi merkezlerinde şehir tarihiyle ilgili pek çok materyalin yanında gazete ve dergilerin önemli bir yer tuttuğunu (Keskin, 2010, s. 263) belirtmek gerekir.

5. Bulgular

Servet-i Fünûn dergisinde yayımlanan İstanbul Postası yazı dizisinden seçilen bazı makalelerin analizinden elde edilen bulgulara göre bu yazı dizisinde, İstanbul'daki gündelik hayatın detaylarına yer verildiği gibi belediye uygulamaları, idari ve siyasi olaylar ile dönemin meşhur devlet adamlarının ziyaret ve yaşantıları hakkında bilgi verildiği görülmektedir. Bu bilgiler, pek çok farklı bilim disiplinini ilgilendirmekte, resmi kayıtlarda bulunamayacak bazı anekdotları içermeleri sebebiyle şehir tarihi çalışmaları açısından önem arz etmektedir. Ayrıca yazıları önemli kılan bir diğer husus yazarların kendi duygu ve düşüncelerini yazılara aktarmış olmasıdır. Salt bilgi verilmesinin yanı sıra dönemin önemli entelektüellerinden olan yazarların şehirde gerçekleşen olaylar hakkındaki düşünceleri kültür tarihi açısından önem taşımaktadır. Bunun yanı sıra dergide, makalelere konu olmuş yer, kişi, konu ve olaylarla ilgili resim ve fotoğraflara yer verilmiştir. İstanbul ile ilgili olmalarının dışında pek çok farklı kişi, kurum ve konu hakkında bilgi veren bu görseller, dönemin tanıkları olarak ayrı bir öneme sahiptir. Bu bakımdan süreli yayınlarda yer alan görsel malzemenin de şehir tarihi çalışmaları ve farklı bilim disiplinleri açısından oldukça büyük öneme sahip olduğu görülmüştür.

6. İstanbul Şehir Tarihi ile İlgili Örnek Makalelerin Analizi

Çalışma kapsamında, Servet-i Fünûn dergisinde yer alan "İstanbul Postası" başlıklı yazı dizisi incelenerek bu yazı dizisinin İstanbul şehir tarihi açısından taşıdığı önem üzerinde durulmuştur. Servet-i Fünûn Dergisi, 1891 yılında Ahmed İhsan (Tokgöz) tarafından yayımlanmaya başlamış ve 1944 yılına kadar yayın hayatına devam ederek Türk edebiyatına birçok yeni isim kazandırmıştır. Türk basın tarihinde farklı bir yere sahip olan dergi, başta Edebiyât-ı Cedîde topluluğu olmak üzere Fecr-i Âtî, Millî Edebiyat ve Yedi

Meşaleciler'in yayın organı olarak faaliyetini sürdürmüştür (Parlatır, 2009, ss. 573-575).

Servet-i Fünûn dergisinde yazı dizisi tarzında yayımlanan İstanbul Postası başlıklı köşe yazısı adından da anlaşılacağı üzere İstanbul ile ilgili bilgiler vermektedir. Servet-i Fünûn dergisini çıkaran ve bu yazı dizisinin yazarı olan Ahmed İhsan, derginin 1891 tarihli ilk sayısında İstanbul Postası adlı köşe yazısının hem İstanbul'da hem de taşrada yaşayanlar için İstanbul'daki olaylar hakkında bilgi vermek amacıyla kaleme alındığını belirtir (Ahmed İhsan, 1308 [1891], s. 3). İstanbul Postası yazı dizisi hakkında yapılan incelemede bazı yazıların sonuna yazar bilgisi eklenmediği bazılarında da yazar adının kısaltma şeklinde yazıldığı görülmüştür. Yazar bilgisi bulunmayan yazılar için "imzasız olan bilcümle makâlât müdür-i mesulüdür" (Servet-i Fünûn, 1308 [1891], s. 3) ya da "bircümle imzasız makâlât ser muharririndir" (Servet-i Fünûn, 1311 [1896], s. 402) şeklinde bilgi verildiği görülmüştür. Bu bilgilerden hareketle imzasız yazıların o sayının yayımlandığı dönemdeki sorumlu müdüre (müdür-i mesul) ya da başyazara (ser muharrir) atfedilmesi ve bu tür yazıların söz konusu yetki sahibi kişiler tarafından yazıldığı anlaşılmaması uygundur. Yazar adının kısaltma olarak verildiği durumlar için edebiyat tarihi çalışmalarına, yazar biyografilerine vb. bakılarak yazarların tespit edilmesi mümkün olabilir. Ancak bütün araştırmalara rağmen yazarların tespit edilememesi de söz konusudur. Bu çalışmada yazarlardan çok yazıların şehir tarihi konusundaki içeriği önemli olduğundan kısaltma şeklinde verilen isimler bu şekilde belirtilmiştir. Çalışma kapsamında farklı tarihlere ait 15 tane örnek makale seçilmiş ve bu makalelerin analiz bilgileri aşağıda numara sırasına göre verilmiştir.

1- 1896 tarihli Servet-i Fünûn dergisinin 256. sayısında yer alan İstanbul Postası'nda, önceki yazılarda yürünemeyecek bir hale geldikleri için şikâyet konusu edilen Parmakkapı'dan tramvay yoluna çıkan cadde ile ırgat pazarı yolunun tanzim ve tahkim edilerek düzeltilmesi için ilgililere teşekkür edilmektedir (Ahmed İhsan, 1311, [1896], s. 338).

2- 1896 tarihli Servet-i Fünûn dergisinin 260. sayısında yer alan İstanbul Postası'nda, Ramazan ayının 15. günü ziyarete açılan Hırka-i Şerifin, İstanbul'da araba yoğunluğuna sebep olduğu ve özellikle Beyazıt Meydanı'ndan arabayla geçmenin mümkün olmadığı ifade edilmektedir. Ayrıca aynı günün akşamında direkler arasındaki tiyatrolarda insan kalabalığından ötürü oturacak yer olmadığı belirtilmektedir (Ahmed İhsan, 1311 [1896], s. 402).

3- 1896 tarihli Servet-i Fünûn dergisinin 265. sayısında yer alan İstanbul Postası'nda, fotoğrafçılığın faydalı ve zevkli bir uğraş olduğu, İstanbul'da

fotoğraf meraklılarının sayısının arttığı ve bu sebeple bir fotoğraf yarışması tertip edildiği ifade edilmektedir. Bu yarışmada birinci olana bir fotoğraf makinesi, ikinci olana 150 kuruşluk kitap veya gazete hediye edileceği, üç, dört, beş ve altıncı olan kişilere gazete adına plaket verileceği ve fotoğrafları yarışmaya kabul edilen herkesin isimlerinin gazetede yayımlanacağı belirtilmektedir (Ahmed İhsan, 1312 [1896], s. 66).

4- 1896 tarihli Servet-i Fünûn dergisinin 301. sayısında yer alan İstanbul Postası'nda, Beyoğlu'nda Sponik [Sponeck] Birahanesi'nin üst katındaki salonda gazetecilere mahsusen icra olunan sinematograf gösterisinin fevkalade olduğu ve gazetecilere hususi olarak icra olunan gösterinin herkese açık olarak tekrarlanacağı ve bu suretle İstanbullulara yeni bir seyirlik eğlencenin daha çıktığı ifade edilmektedir (Ahmed İhsan, 1312 [1896], s. 226).

5- 1898 tarihli Servet-i Fünûn Dergisinin 358. sayısında yer alan İstanbul Postası'nda, karnaval sezonunun başlamasından dolayı Beyoğlu'nda balolar yapıldığı, bunların her açıdan en güzelinin Union Francaise'de Etfal Hastanesi yararına yapılan balo olduğundan bahsedilmektedir (Ahmed İhsan, 1313 [1898], s. 306).

6- 1898 tarihli Servet-i Fünûn dergisinin 400. sayısında yer alan İstanbul Postası'nda, Rumeli Şimendifer Kumpanyasının tren ve istasyonlarının çok kötü işletildiği, vagonların kirli, gürültülü ve rahatsız edici olduğu, istasyonların da derme çatma yapıldığı için çok kötü bir görüntü arz ettiği belirtilmektedir (Ahmed İhsan, 1314 [1898], s. 156).

7- 1899 tarihli Servet-i Fünûn dergisinin 420. sayısında yer alan İstanbul Postası'nda, Haydarpasha'da rıhtım inşası için Anadolu Demiryolu Kumpanyasına imtiyaz verildiği ve yapılacak iskele sayesinde rıhtımın güzelleşeceği, trenlerin vapurların yanaşacağı yere kadar gelerek müşterileri zahmetli bir yürüyüşten kurtaracağı ifade edilmektedir (Ahmed İhsan, 1315 [1899], s. 50).

8- 1899 tarihli Servet-i Fünûn dergisinin 436. sayısında yer alan İstanbul Postası'nda, Üsküdar Belediye Dairesinin Kısıklı'dan Küçük Çamlıca'ya giden caddeleri tamir etmesi, Çamlıca tepesine kadar hava gazı fenerleri dikmesi, Bağlarbaşı Caddesinin sulanarak tozların ortadan kalkması gibi yaptığı icraattan duyulan memnuniyet dile getirilmektedir (Ahmed İhsan, 1315, [1899], s. 316).

9- 1899 tarihli Servet-i Fünûn dergisinin 446. sayısında yer alan İstanbul Postası'nda, fonograf makinesinin, İstanbul'da tuhafiyeciler, kağıtçılar, tütüncüler, bakkallar gibi küçük-büyük, umumi-hususi birçok dükkan

tarafından satıldığı ve İstanbul'un bütün evlerinde ud, kanun, keman, ney, piyano yerine fonograf makinesinin kullanılmasından duyulan rahatsızlıktan bahsedilmektedir (A. N., 1315 [1899], s. 59).

10- 1910 tarihli Servet-i Fünûn dergisinin 971. sayısında yer alan İstanbul Postası'nda, İstanbul'a kar yağdığı ve Bab-ı Ali yokuşunu temizlemek için İstanbul Şehremanetinin görevlendirdiği temizlikçilerin karları temizlemeye çalıştıkları ve bunun için bir araya toplanan karların üzerine toprak atıldığı ve bu durumun Babiali ismine hiç yakışmayan bir manzara arz ettiği ifade edilmektedir (A. S., 1325 [1910], s. 130).

11- 1910 tarihli Servet-i Fünûn dergisinin 972. sayısında yer alan İstanbul Postası'nda, Meclis-i Mebusan'ın İstanbul Şehremanetine borçlanmak için izin vermemesi eleştirilerek, Avrupa'nın bazı büyük şehir belediyelerinin borçlanarak şehirlerini güzelleştirdikleri ve imar ettikleri, İstanbul Şehremanetinin de aynı yolu izlemesine izin verilmesi gerektiği belirtilmektedir (A. S, 1325 [1910], s. 146).

12- 1910 tarihli Servet-i Fünûn dergisinin 973. sayısında yer alan İstanbul Postası'nda, Çırağan Sarayı'nda yangın çıktığı belirtilmekte ve ek olarak bu yangının fotoğrafına yer verilmektedir. Aynı yazıda ayrıca Hakkı Paşa² liderliğinde kurulan yeni hükümetin siyasi programını açıkladığı dile getirilmektedir (A. A., 1325 [1910], s. 162).

13- 1910 tarihli Servet-i Fünûn dergisinin 975. sayısında yer alan İstanbul Postası'nda, İstanbul Şehremaneti tarafından emlak vergisi toplandığı, vergisini vermek istemeyenlere tahsil-i emval nizamnamesi çerçevesinde yasal işlem yapıldığı belirtilmektedir (A. A., 1325 [1910], s. 194).

14- 1910 tarihli Servet-i Fünûn dergisinin 997. sayısında yer alan İstanbul Postası'nda, yeni alınan otobüs ve minibüslerin yolcu taşımacılığında kullanılmaya başladıkları ifade edilmektedir. Yeni ulaşım vasıtalarının Suriçi, Beyoğlu ve Beşiktaş bölgelerinde faaliyet gösterdikleri belirtilmektedir (Ahmed İhsan, 1326 [1910], s. 130).

15- 1910 tarihli Servet-i Fünûn dergisinin 1004. sayısında yer alan İstanbul Postası'nda, donanma yararına Moda'da kayak yarışları gerçekleştirildiği ve bu yarışları seyretmeye gelen davetlilerin yanı sıra Padişahın da Ertuğrul yatıyla yarışları seyretmeye geldiği ifade edilmektedir. Ayrıca İstanbul Şehremanetinin sokaklardaki başıboş köpekleri toplamasından ötürü kamuoyunda oluşan tartışmalardan ve bu uygulamanın doğru olduğundan bahsedilmektedir (Ahmed İhsan, 1326 [1910], s. 270).

2 İbrahim Hakkı Paşa (D.1863-Ö.1918) görevlendirildiği 12 Ocak 1910 ile istifa ettiği 29 Eylül 1911 tarihleri arasında Osmanlı Devleti Sadrazamı olarak görev yapmıştır.

Sonuç

Servet-i Fünûn Dergisinde yer alan İstanbul Postası yazı dizisinden seçilen bazı örnek makalelerin analizinden elde edilen sonuç, süreli yayınların şehir tarihi çalışmaları açısından oldukça büyük öneme sahip olduğudur. Bu yazı dizisinde, yürünemeyecek bir hale geldikleri için şikâyet konusu edilen yollar, yeni alınan otobüs ve minibüslerin yolcu taşımacılığında kullanılmaya başlamaları, toplu taşıma araçlarının bakımsızlığı ve temizliği, şehir hatları vapurları, trenler ve istasyonların durumu gibi ulaşımı ilgilendiren konulara yer verildiği görülmüştür. Ayrıca kültürel hayatı ilgilendiren direkler arasındaki tiyatrolar, Beyoğlu'ndaki balolar gibi sanat olaylarının bu yazı dizisinde etraflıca anlatıldığı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra sinematograf ve fonograf gibi görsel ve işitsel araçların şehir hayatındaki yeri hakkında bilgi verilerek dönemin teknolojik ve sanatsal gelişmelerinin bu yazı dizisinde yer bulduğu görülmüştür. Yine kültürel hayatı ilgilendiren bir konu olarak fotoğrafçılık üzerinde önemle durulduğu ve faydalı bir uğraş olduğu ifade edilen fotoğrafçılık konusunda yarışma düzenlendiği ortaya çıkarılmıştır. Bunlara ek olarak bu yazı dizisinde, İstanbul Şehremanetinin başıboş sokak köpeklerini toplatması, Meclis-i Mebusan'ın İstanbul Şehremanetine borçlanmak için izin vermemesi, Etfal Hastanesi yararına balolar yapılması, donanma yararına kayık yarışları yapılması, Çırağan Sarayı yangını gibi idari ve yasal konular ile şehirdeki gündelik hayatın her aşamasına yer verilmiştir. Bu içeriklere bakarak süreli yayınlarda şehirlerin kültürel tarihine ışık tutan çok önemli bilgiler olduğunu söylemek mümkündür.

Doğrudan belirli bir şehirle ilgili çıkarılan süreli yayınlar vardır. Bu süreli yayınlar o şehirle ilgili bilgi içerdiğinden şehir tarihi çalışmalarında bu tür yayınların kullanılması doğaldır. Ancak doğrudan şehirlerle ilgili olmayan süreli yayınlarda da şehir tarihiyle ilgili farklı türde zengin bilgi birikimi olabilir. Bu tür yayınlardan istifade etmek ve süreli yayınların şehir tarihi çalışmalarında etkin bir şekilde kullanımına özen göstermek gerekir. Bununla birlikte Osmanlı süreli yayınları konusunda araştırmacılar açısından bazı sorunlar olduğu bilinmektedir. Özellikle alfabe (yazı sistemi), erişim, dil, indeks gibi engeller bu süreli yayınlardan etkili bir şekilde yararlanılmasına engel olmaktadır. Bu konudaki en temel sorun süreli yayınların indeks çalışmalarının tam anlamıyla yapılmamış olmasından kaynaklanmaktadır. Özellikle şehir tarihi çalışması yapan araştırmacıların indeksleri hazırlanan Osmanlı süreli yayınlarını incelemeleri ve farklı yazı dizilerinin şehir tarihine ışık tutacak bilgiler barındırdığını göz önüne alarak katalog taraması yapmaları gerekmektedir.

Hakkında inceleme ve değerlendirme yaptığımız bu makaleler, süreli yayınların farklı bilim dalları ve özellikle şehir tarihi çalışmaları için çok önemli bilgiler barındırabileceğini göstermektedir. Makalelerin analizi ile İstanbul Postası yazı dizisinin ve Servet-i Fünûn Dergisinin İstanbul'un sosyal, kültürel, ekonomik, şehir coğrafyası, teknoloji, ulaşım tarihi gibi çok temel konu alanları için oldukça büyük önem taşıdığı ortaya çıkmıştır. İncelenen makalelerin, İstanbul'un temel meseleleri hakkında çok önemli bilgiler barındırdığı görülmüş, şehrin sanat ve sosyal hayatının tarihine ışık tutacak konular hakkında bilgiler içerdiği tespit edilmiştir. Çalışmada, süreli yayınların, birçok bilim dalı için önemli bilgiler ihtiva ettiği ve ayrıntılı araştırmalar için başvurulması gereken kaynakların başında geldiği anlaşılmıştır. Ayrıca süreli yayınların, şehir tarihi çalışmalarında kaynak eser olarak kullanılmasının önemi ortaya çıkarılmıştır.

Kaynakça

- A. A. (1325, [1910]). İstanbul Postası. *Servet-i Fünûn*, 19(973), 162.
- A. A. (1325, [1910]). İstanbul Postası. *Servet-i Fünûn*, 19(975), 194.
- A. N. (1315 [1899]). İstanbul Postası. *Servet-i Fünûn*, 9(446), 59.
- A. S. (1325, [1910]). İstanbul Postası. *Servet-i Fünûn*, 19(971), 130.
- A. S. (1325, [1910]). İstanbul Postası. *Servet-i Fünûn*, 19(972), 146.
- Ahmed İhsan. (1308 [1891]). İstanbul Postası. *Servet-i Fünûn*, 1(1), 3-5.
- Ahmed İhsan. (1311 [1896]). İstanbul Postası. *Servet-i Fünûn*, 5(256), 338.
- Ahmed İhsan. (1311 [1896]). İstanbul Postası. *Servet-i Fünûn*, 5(260), 402.
- Ahmed İhsan. (1312 [1896]). İstanbul Postası. *Servet-i Fünûn*, 6(265), 66.
- Ahmed İhsan. (1312, [1896]). İstanbul Postası. *Servet-i Fünûn*, 6(301), 226.
- Ahmed İhsan. (1313 [1898]). İstanbul Postası. *Servet-i Fünûn*, 7(358), 306-307.
- Ahmed İhsan. (1314, [1898]). İstanbul Postası. *Servet-i Fünûn*, 8(400), 156.
- Ahmed İhsan. (1315 [1899]). İstanbul Postası. *Servet-i Fünûn*, 9(420), 50.
- Ahmed İhsan. (1315 [1899]). İstanbul Postası. *Servet-i Fünûn*, 9(436), 316.
- Ahmed İhsan. (1326, [1910]). İstanbul Postası. *Servet-i Fünûn*, 20(997), 130.
- Ahmed İhsan. (1326, [1910]). İstanbul Postası. *Servet-i Fünûn*, 20(1001), 270.
- Alpay, M. (1973). *Kütüphanecilik terimleri*. İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü.
- Aykara, F. K. (2022). *19. Yüzyıl Osmanlıca süreli yayınlarında Batılı bilim insanı biyografileri ve bilim insanı imgesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Bayrak, Ö. (1997). *Süreli yayınların bilimsel araştırmalar için önemi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Baysal, J. (1987). *Kütüphanecilik alanında yeni kavramlar, araçlar, yöntemler* (2. bs.). İ.Ü. Edebiyat Fakültesi.
- Çolaklar, H. (2008). *Türkiye’de tıp kütüphanelerinde elektronik süreli yayın hizmetleri yönetimi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Duman, H. (1986). *İstanbul kütüphaneleri Arap harfli süreli yayınlar toplu kataloğu 1828-1928*. The Research Centre for Islamic History Art and Culture.
- Duman, H. (2000). *Başlangıcından harf devrimine kadar Osmanlı-Türk süreli yayınlar ve gazeteler bibliyografyası ve toplu kataloğu 1828-1928* (C. I). Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı.
- Ewen, S. (2016). *What is urban history?*, Cambridge: Polity Press.
- Güler, C. ve Keskin, İ. (2020). Türkiye’de arşivcilik alanındaki araştırma sorunları: Arşiv Dünyası Dergisinde yayınlanan makalelerin içerik analizi. *Bilgi ve Belge Araştırmaları Dergisi*, 13, 1-31.

- Kertiou, B. (2023). *Bilimsel çıktıların değerlendirilmesi için alternatif metrikler: Cezayir için bir açık değerlendirme platformu modeli* [Yayımlanmamış doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Keskin, İ. (2007). Gelişmelerin şekillendirdiği bir bilim olarak arşivcilik ve arşivcilik eğitimi. S. Kurbanoglu, Y. Tonta ve U. Al (Yay. haz.), *Değişen Dünyada Bilgi Yönetimi Sempozyumu, –Uluslararası Sempozyum-* içinde (ss. 82-91). Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetim Bölümü.
- Keskin, İ. (2009). İkdam Gazetesi'nde okul kütüphaneleri hakkında yayınlanan bir makale ve düşündürdükleri. İ. Keskin, M. H. Kutluoğlu, S. Pamuk (Yay. Haz.), *Tülin Aren Armağam* içinde (ss. 133-146). Pamuk Yayıncılık.
- Keskin, İ. (2010). Şehir arşivlerinin kurumsal ve toplumsal işlevleri. *Kent Hafıza Merkezleri Sempozyumu (26–27 Mart 2010) Bildiriler ve Tartışmalar kitabı* içinde (ss. 260-277).
- Keskin, İ., Sümbül, S. ve Güler, C. (2023). Bilgi ve belge yönetimi alanında bir bilimsel iletişim faaliyeti olarak dergi yayıncılığı (1800'lerden 1950'li yıllara kadar). *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 11, 953-986.
- Lemaitre, H. and Thompson, A. (1959). *Dört dilde kütüphanecilik terimleri sözlüğü*. L. Şenalp (Haz.). Milli Kütüphane.
- Menne-Haritz, A. (1994). Archival training in Germany: A balance between specialization in historical research and administrative needs. *American Archivist*, 57, 400-408.
- Milli Kütüphane. (2023, 5 Ağustos). Süreli yayınlar hakkında. <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/periodicals>
- Öztürk, S. (2000). İstanbul kütüphanelerinde bulunmayan bazı Arap harfli Türkçe süreli yayınlar. *Simurg*, 1(2-3), 130-137.
- Öztürk, S. (2010). İstanbul için yayımlanan süreli yayınlar bibliyografyası. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 8(16), 563-589.
- Parlatır, İ. (2009). Servet-i Fünûn. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi 36* içinde (ss. 573-575). <https://islamansiklopedisi.org.tr/servet-i-funun>
- Pehlivanlı, H. (2005). Son dönem tarih araştırmalarında askerî gazete ve süreli yayınların yeri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 21(61), 243-258.
- Polat, V. B. (2020). *Kent Dergileri etrafında Ankara'nın yaşam tarzı sunumları: Ankara Life ve Mag Dergileri örneği* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gaziantep Üniversitesi.
- Süreli Yayın (2022). *Türk Dil Kurumu güncel Türkçe sözlük içinde*. <https://sozluk.gov.tr/>
- Uğur, Y. (2005). Şehir tarihi ve Türkiye'de şehir tarihçiliği: Yaklaşımlar, konular ve kaynaklar. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 3(6), 9-26.

Yetiş, K. (2018). Edebiyat tarihi araştırmalarında süreli yayınların yeri. *Aydın Türklük Bilgisi Dergisi*, 4(7), 137-152.

Yurdadoğ, B. U. (1974). *Kitaplıkbilim terimleri sözlüğü*. Türk Dil Kurumu.